

บทละครเรื่องอิเหนา ได้ใช้สอนในวิชาภาษาไทยในระดับต่าง ๆ คือ มัธยมศึกษาตอนต้น มัธยมศึกษาตอนปลาย และในระดับอุดมศึกษาในหลายสถาบัน เช่น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาลัยวิชาการศึกษา และวิทยาลัยครูทุกแห่ง ดังนั้น ผู้เขียนจึงจะขอกล่าวถึงสิ่งที่ได้ศึกษาในบทต้น ๆ ในการนำมาใช้สอนวิชาภาษาไทยของแต่ละระดับ

ก่อนที่ผู้เขียนจะกล่าวถึงว่าเราควรจะให้เด็กนักเรียนได้ศึกษาอะไรจากวรรณคดีเรื่องอิเหนา จะขอนำข้อคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนวรรณคดีของอาจารย์ภาษาไทยบางท่านมาพิจารณาประกอบ

รองศาสตราจารย์ กุหลาบ มัลลิกะมาส¹ ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการอ่านวรรณคดีว่า คือ

1. ให้อ่านเพื่อปลูกฝังนิสัยรักการอ่าน
2. ส่งเสริมให้มีวิจาร์ณญาณในชีวิตมนุษย์และของตนเอง
3. ให้อ่านเพื่อเข้าใจลักษณะของวรรณคดีไทยเก่าและใหม่
4. ให้อ่านเพื่ออรรถรสหรือเพื่อความเพลิดเพลินบันเทิงใจ

อาจารย์ เพ็ญ กุสุมา ณ อุษยา² ได้กล่าวถึงการสอนภาษาไทยว่า การสอนที่จะให้นักเรียนสนใจ เกิดความเข้าใจของสัมพันธ์กันและให้นักเรียนลงมือทำด้วยตนเอง การ

¹กุหลาบ มัลลิกะมาส, "การสอนวิชาวรรณคดี," เอกสารนิเทศการศึกษา ฉบับที่ 100 คู่มือวิชาภาษาไทยเดิม 3. (พระนคร: หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู กระทรวงศึกษาธิการ, 2512), หน้า 257.

²เพ็ญ กุสุมา ณ อุษยา, "บทบาทของภาษาไทยในการฝึกหัดครู," เอกสารการนิเทศการศึกษาค้นที่ 117 คู่มือครูภาษาไทย, (พระนคร: หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู กระทรวงศึกษาธิการ, 2514), หน้า 106-107.

สอนวรรณคดีนอกจากสอนใหญ่ เรื่องที่อ่านแล้วยังสอนให้เด็กเข้าใจศิลปะ รู้จักความงาม ความไพเราะ ให้ตระหนักถึงความงามของวรรณคดีอันเป็นวัฒนธรรมของชาติ ครูทำให้ เด็กตระหนักในความไพเราะของเสียงโดยวิธีให้อ่านทำนองเสนาะให้เขาได้กระทบกับ ความไพเราะนั้นด้วยหูของเขาเอง ถ้าเป็นนักเรียนชั้นสูงให้นักเรียนรู้จักเลือกห้องตอนที่ ตนเห็นว่าไพเราะและดี ควรให้ห้องดัง ๆ เพื่อให้คนตรีกระทบหู

อาจารย์ นพ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา³ ได้กล่าวถึงวิธีสอนวรรณคดีไว้ว่า การ สอนให้เด็กรู้จักความงาม ความไพเราะของภาษาซึ่งต้องประกอบด้วย

1. ในการอ่านมีเสียงสัมผัสเพื่อความไพเราะ
2. ได้เห็นลักษณะของการสัมผัสอักษร
3. การอ่านต้องมีจังหวะหรือลีลา
4. อ่านให้เกิดเสียงประสานเป็นเสียงดนตรี
5. เมื่ออ่านแล้วต้องเห็นเป็นภาพพจน์
6. อ่านแล้วต้องทราบความหมายที่แท้จริง

ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

ผู้เขียนขอนำหลักการที่กล่าวเบื้องต้นมาใช้ในการสอนวรรณคดีไทยเรื่องอิเหนา ในระดับชั้นนี้คัดตอนบทละครเรื่องอิเหนาพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เล่มที่ 12 และ 13 เรียกกันสามัญว่าตอนอิเหนาเข้าเมืองและตอนไชยเสน ซึ่งเรียนในชั้น มัธยมศึกษาปีที่ 2

เนื้อเรื่องของบทละครตอนนี้เริ่มจากพระจรรณาได้รับแจ้งข่าวศึกว่าทัพพระตู่กะหมัง กุหนิงยกมารบเพื่อชิงนางบุษบา จรรณามีความโกรธมากจึงได้รับยกทัพมาแต่มาถึงเมืองคากา

³ นพ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา, "วิธีสอนวรรณคดี," จุดสารภาษาไทย (พระนคร: หน่วยงานนิเทศก์ กรมวิสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 2504), หน้า 41

เมื่ออิเหนาได้รับชะท้าวกะหมิงกฤษแล้ว อิเหนา ได้มีโอกาสเข้าเฝ้าท้าวคานาหาและพบนางบุษบาซึ่งท้าวคานาหาเรียกให้ออกมาไหว้ตน อิเหนาเกิดความหลงใหลในตัวนางบุษบา จึงตามเสด็จท้าวคานาหาไปประทับที่ภูเขาวิลิตมาทรา ณ ที่นี้อิเหนาได้พยายามด้วยประการต่าง ๆ เพื่อให้บุษบาประจักษ์ว่าตนรักใคร่นาง และยังพยายามทำอุบายใส่โคลนเพื่อให้นางบุษบาเกลียดชังจรกา โดยการเขียนจดหมายใส่แพลอยไปถึงบุษบาให้เข้าใจว่าจรกาเป็นผู้เขียน และเมื่อนางคอมมยุบล นางกำนัลของบุษบาหลงทาง เมื่อไปเก็บดอกไม้ อิเหนาก็เขียนสารมีข้อความเสียดสีบุษบาใส่ดอกกล้าเจี๊ยก ให้นางคอมมยุบลนำไปให้บุษบา

เมื่อบุษบาไม่สนใจอิเหนาจึงฉวยกริชเพื่อจะสบตากับบุษบาจนบุษบาสลบลง วันหนึ่งมะเดหวีชวนบุษบาไปเสี่ยงเทียนต่อหน้าพระปฏิมากร อิเหนาลอบไปอยู่หลังพระปฏิมาสร้างทำอุบายว่าพระปฏิมาพูดได้โดยตอบคำถามบุษบาในเรื่องคู่อภิเษกว่าบุษบานั้นจะต้องได้อภิเษกกับอิเหนามีโจรกา มะเดหวีสำคัญว่าเป็นความจริง, ก็พระทัยอย่างยิ่ง ครั้นแล้วอิเหนาตอนค้างควาบินออกมาจับไฟแล้วลอบออกมาเล่าโคมสမ်ณัสบุษบา บุษบาตกใจหวีดร้องขึ้น ไฟเลี้ยงรีบออกไปข้างนอกจุดไฟป้อมเข้ามา พอเปิดไฟขึ้นก็ปรากฏว่าผู้บอกานั้นคืออิเหนา อิเหนาไม่ยอมปล่อยบุษบาจนมะเดหวีเกรงตนจะพลอยมีความผิดด้วยจึงสัญญาว่าจะหาทางช่วยให้อิเหนาได้อภิเษกกับบุษบา อิเหนาจึงได้กลับพลับพลาของตน

ตัวละครที่มีบทบาทสำคัญเห็นได้เด่นชัดในบทละครตอนนี้คือ อิเหนา มีความฉลาดเห็นได้จากการที่อิเหนาพยายามทำทุกอย่างเพื่อให้บุษบารู้ว่าตนรัก เช่น ฉวยกริชเพื่อสบตากับบุษบา ปลอมเป็นพระปฏิมาแนะนำนางบุษบาในการเลือกคู่ นอกจากนี้ยังเป็นผู้มีกลอุบายเห็นได้จากตอนที่ใส่ร้ายจรกาโดยเขียนสารใส่แพลอยไปถึงบุษบา แสร้งทำให้ทุกคนเข้าใจว่าจรกาเป็นผู้เขียน

รายละเอียดเรื่องลักษณะตัวละครจะศึกษาได้จากบทที่ 4 ของงานวิจัยเรื่องนี้

บทละครในตอนนั้นนอกเหนือจากให้ผู้เรียนเข้าใจในเรื่อง และลักษณะนิสัยของตัวละครสำคัญบางตัวแล้ว ควรจะได้พิจารณาในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. ศัพท์ภาษาชวา ภาษาชวาที่ใช้ในบทละครตอนนี้แบ่งได้เป็น 2 ประเภทคือ

ก. ชื่อบุคคลและสถานที่ ชื่อบุคคลได้แก่ชื่อตัวละครทั้งที่เป็นชื่อเฉพาะและชื่อตำแหน่ง ชื่อเฉพาะได้แก่

กะหมังกูหนิง

กะทรักตะปาตี

จรกกา

จินตะหรวาตี

คาทา

คาทยน

ลาสา

วิทยาสะกำ

สังคามาระตา

ชื่อตำแหน่งได้แก่

ซาเหงัก

กะหมัง

คำมะหงง

บาหยัน

ประสันตา

ประเสหรัน

ประไหมสุหรี

บุณฑา

มะเกหวี

ยาสา

ชื่อสถานที่

วิไลสมาทรา

ชื่อบุคคลและสถานที่ที่ใช้เหมือนกัน

กะหมังกูหนึ่ง

กาหลัง

กูเรบัน

จรกา

คาหา

ลาสำ

สิงห์คสำหรับ

ข. คำศัพท์อื่น ๆ

กรีช	มีความหมายว่า	อาวุธชนิดหนึ่งมีสองคม
กระยาหัง	มีความหมายว่า	สวรรค์
กิกาหยัน	มีความหมายว่า	มหาดเล็ก
กูหนุง	มีความหมายว่า	ภูเขา
ซา โปะ	มีความหมายว่า	ผาคาคเอด, ผาหม
คันหยง	มีความหมายว่า	คอกพิกุล
บุหงา	มีความหมายว่า	คอกไม้
บุหงารำไป	มีความหมายว่า	คอกไม้ผสมหลายอย่าง
บุหร่ง	มีความหมายว่า	นก
บุหลัน	มีความหมายว่า	ดวงจันทร์
ปะหนัน	มีความหมายว่า	คอกลำเจียก
ประเสบัน	มีความหมายว่า	ท้องพระโรง, เรือนหลวง

ประเสันอากาศ	มีความหมายว่า	ท้องพระโรงใหญ่, วังลูกหลวง หลานหลวง
ปาปะอะหยี้	มีความหมายว่า	บิดา
ยาหยี้	มีความหมายว่า	น้องรัก
ยิหวา	มีความหมายว่า	ดวงใจ
ระเด่น	มีความหมายว่า	โอรส หรือธิดาของกษัตริย์เมืองใหญ่
ระตู	มีความหมายว่า	เจ้าเมืองน้อย
อัสตูแคะหวา	มีความหมายว่า	เทวดาผู้เป็นต้นวงศ์, ชื่อวงศ์กษัตริย์ที่ถือว่าสืบมาจากเทวดา
อะหนะ	มีความหมายว่า	ลูก

คำกริยา

กระตะ	มีความหมายว่า	ขับมาวิ่งไป
คุนาหงัน	มีความหมายว่า	หมั้น
แตระ	มีความหมายว่า	ร้อยดอกไม้

2. การเสนอภาษาในการใช้สัญลักษณ์เป็นสื่อ

คือการใช้ถ้อยคำน้อยแต่มีความหมายกว้างขวาง ลึกซึ้ง ชักนำให้เกิดปัญญา แดกถนัด เพราะผู้อ่านจะต้องจินตนาการเพื่อให้เกิดภาพขึ้นเสริมความเข้าใจ และจินตนาการนั้นต้องอาศัยประสบการณ์ของผู้อ่านเป็นเครื่องนำทางจึงเป็นการฝึกฝนปัญญาความคิดให้แจ่มกระจ่างแหลมคมขึ้น

ตัวอย่าง	เช่น	ตอนสังคามาระดาเห็นบุษบา
อันนาง	โฉมยงองค์นี้	เลิศล้ำนารีในแหล่งเหล่า
นวลละออง	ผ่องพักตร์ไสภา	เพียงจันทร์ทราตรงกลดหมตราคี
งามกั๋ง	โกสุ่มปทุมมาลัย	บานอยู่ในท้องสระศรี

เป็นการเปรียบเทียบความงามของผู้หญิงว่างามบริสุทธิ์เหมือนกับพระจันทร์ที่
ทรงกลด ความสวยสดเหมือนดอกบัวแรกแย้มที่บ้านอยู่ในสระ

ดูใจได้คิดศิการแล้ว

ราวระย้าจ่าจิตเจ็บอุรา

คังควงแก้วตกตองแผนผา

ประหนึ่งว่าจะวายชีวี

หน้า 364

เป็นความเปรียบที่ลึกซึ้งมาก เพราะคนไทยนิยมว่าควงแก้วเป็นสิ่งที่มีความหมาย
ไว้อย่างดี เมื่อควงแก้วนั้นตกตองแผนผา ราวรานหรือแตกสลายเสื่อมค่าลง เจ้าของย่อมมี
ความเสียใจ ก็เหมือนกับความรู้สึกของอิเหนาเมื่อทราบว่าบุษบาผู้เป็นคู่หมั้นของตนนั้นแสน
งงงาม และจะต้องตกไปเป็นของจรกา

คังเอาปักชีรายราศี

กลางคนวาระตุงจะคูครอง

เหมือนทองคำฉรรบชาติรุ่งเรือง

ปนมณีจินดาคาคาวร เมือง

คังเพชรผูกเรือนรองควยทองเหลือง

มารู้กับกระเบื้องไม่ควรกัน

หน้า 366

เป็นความเปรียบที่หมายถึงสิ่งที่ไม่ควรคู่กัน คือ เปรียบระตุงจรกาว่าเป็นลูกปัก
ซึ่งไรค่าจะมาเคียงคู่กับบุษบา ซึ่งเปรียบเหมือนควงมณีมีค่าคู่บ้านคู่เมือง หรือเปรียบบุษบา
เหมือนเพชรซึ่งมีเรือนรองเป็นทองเหลืองคือจรกา ซึ่งไม่เหมาะสม เหมือนกับทองคำที่มี
ราคาสูง แต่ถูกนำมาฝนหรือขัดสีกับกระเบื้องทำให้ทองซึ่งเป็นของมีราคาลึกลับหายไปโดยไม่
สมควร

3. สุนทรียภาพทางภาษา ในด้านความงดงามของภาษาในการแต่งคำประพันธ์
ประเภทร้อยกรองนั้น จะขอพิจารณาในด้าน

1. การเลือกใช้ถ้อยคำ คำทุกคำที่ใช้มีความหมาย ถ้าตัดทิ้งจะไม่ได้
ความหมายครบถ้วนตามต้องการ

ตอนบรรยายภาพของชาวเมืองเมื่อเฝ้าคูอิเหนา

บัดนั้น
รูปร่างจะเสด็จเข้าเวียงชัย
คับคั่งนั่งแน่นริมถนน

ประชาชนชายหญิงน้อยใหญ่
เขม่นใจคอยดูด้วยโกรธา
ผู้คืบหน้าเชิญใจก็ไม่ว่า

หน้า 353

ทำให้เรามองเห็นว่าประชาชนที่มาเฝ้าคูอิเหนานั้นมีมากน้อยเพียงใด และดูด้วย
ความรู้สึกเช่นไร

ยิ่งคิดความหลังคั่งแค้นนัก
จำเป็นควยกลักรักจนใจ

นงลักษณ์มิใครจะไหวได้
จำไหวนึกหนึ่งพอเป็นที่

หน้า 360

ผู้อ่านจะแลเห็นภาพนางบุษบาซึ่งจำใจไหวอิเหนาค้วยความกลัวพระราชบิดา
ทั้ง ๆ ที่ตัวนางเองเต็มไปก้วยความแค้นใจอิเหนา

เยื้องอกยกเท้าสอดช้ำ
เปลี่ยนชวามาชายชำระรอย

ตึกพยศย่างย่ำทำถอย
ถุกน้อยชอยเตนไปคตามทาง

หน้า 352

เป็นกริยาของมาซึ่งทำให้ผู้อ่านเห็นภาพพจน์ของมาที่กำลังแสดงกริยาชอยเท้า
ไปมาหน้าหลัง ผู้ขับบังคับให้อยู่กับที่

แล้วรับชานหมากจากพื้นาง
บาหยันฉวยไคพระองค์พลัน

วิ่งวางออกไปชมมีขมัน
พระกำชานสลาสนั่นชวนไว้

หน้า 372

ตอนที่ยกมานี้กล่าวถึงสี่พระยาไปขอทานหมากจากบุษบาเพื่อจะนำไปให้อิเหนา
แต่บาหยันยึกตัวไว้ ทำให้ผู้อ่านแลเห็นกริยาอาการของตัวละครได้อย่างชัดเจน

แสงกริชแวววามปลามมา   คังสายฟ้าต้องเนตรมารศรี
นางร้องสุกเสียงเทวี   สดบลงกับที่ทันใด

หน้า 414

ความตอนนี้อีกกล่าวถึงอิเหนา นายกริชต้องตายนางบุษบา ผู้อ่านจะแลเห็นภาพพจน์
ว่าเมื่อแสงกริชเข้าตาแล้วบุษบาแสดงอาการอย่างไร

2. ลีลาของกาพย์กลอน การเลือกสรรคำมาใช้ทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึก
คล้อยตาม ในคำเสียงของคำ

ก. อารมณ์รื่นรมย์ เช่น บทชมธรรมชาติ ลีลาของคำซ้ำ มักจะใช้สระ
เสียงยาว และพยัญชนะพวก โอะ ซึ่งทำให้มีเสียงก้อง คำที่นำมาใช้เมื่ออ่านแล้วให้ความ
รู้สึกชื่นชมในความงาม เช่น ตอนท้าวคหาหาเดินทางไปไชยบน

พระชมรุกชาติที่ริมทาง	สูงสร้างแลระหงคงใหญ่
รมรื่นชื่นชฎาระบัดใบ	ลมพัดกิ่งไกวไปมา
ลำคานหวนหอมพะยอมแย้ม	พิกุลแกมแก้วเกดกฤษณา
บางเผด็จผลพวงทองผกา	หลนกลาดคาชคาวพนาดี
คณานกโบยบินมาถิ่นผล	เสียงพลค รันครันก็คั่นหนี
อันมิ่งไม้บนเนิน เนินคีรี	ท่วงที่คังคักค้อยอุตรา
พางพื้นปัดพืคังสีชาด	เคียดคาชควยพรพรรณงา
ชมพลาทางทรงรณมา	ยังวิลิศมาหาราบรพค

หน้า 405

ข. อารมณ์โกรธ ก็เลือกสรรถ้อยคำที่มีเสียงกระแทกกระทั้นกระซากกระชั้นเสียงแน่นหนัก มักใช้คำที่มีตัวสะกด ใช้คำตาย บางแห่งนิยมใช้เสียงตรีประกอบเสียงสามัญ ทำให้เกิดเสียงสูงต่ำแสดงอารมณ์หัวโน หัว ตัวอย่างเช่น ตอนที่ประโหมสุหรืรับสั่งกับอึเเนาเมื่ออึเเนาเข้าเฝ้า

เพราะลูกเจ้ากรรมทำแค้นซัด
ทั้งทุกซัทั้งอายไม่วายเว้น
มันขวางอากาศอัปลักษณ์
ให้ซ้ำเสียงวงศาสุราฤทธิ

จนวิบัติบ้านเมืองไค้เคื่อง ษ็ญ
เลื้อคตาจะกระเด็นอยู่เป็นนิจ
ไมไค้ฟังพ่านักแต่สักหนัก
เจ็บช้ำน้ำจิตเป็นพันไป

หน้า 354

หรือตอนที่มะ เหวีตรัสกับอึเเนา เมื่อเห็นอึเเนาลวนลามบุษบาตอนไปเสียงเทียน

ลบหลูหุหมินเป็นพันนัก
แต่เราเป็นผู้ใหญ่กำกับมา
ฮักฮักหักหาญไมคึกกลัว
จะเกรงใจใครบ้างก็ไม่มี

องอาจารย์ศักดิ์เป็นหนักหนา
ยังว่าทำได้ถึงเพียงนี้
ถือตัวว่ามีศักดิ์ศรี
เห็นคี่แล้วจาประการใด

หน้า 423

3. การเล่นคำ ที่ใช้ในตอนนี้มากเป็นการเล่นคำโดยใช้พยัญชนะเดียวกันให้มากที่สุด ในวรรคหนึ่งเรียกว่าเล่นอักษร

พาไปให้บรรทมบนแท่นทอง
เสสรวลชวนพลอดกอกกกายเกย

เอนแอบแนบประคองเคียงแขนย
พระรินเชยชมต่างนางบุษบา

หน้า 373

สัมผัสชนิดสองคำ แทนทอง เอนแอบ ประคองเคียง เสสรวด

สัมผัสชนิดสามคำ กอดกายเกย ขึ้นเขยชม

ให้คิดสงสารพระหลานรัก

พิศพิศกัทรหม่นไหม้มัวหมอง

หน้า 380

สัมผัสชนิดสี่คำ หม่นไหม้มัวหมอง

คำควนหวนหอมพะยอมแย้ม

พิศพิศกัทรหม่นไหม้มัวหมอง

หน้า 405

สัมผัสชนิดห้าคำ พิศพิศกัทรหม่นไหม้มัวหมอง

การเล่นคำชนิดซ้ำคำ เช่น ตอนที่บุษบาไปเสียดึงเทียน

แม่นเจ้าจะไคขวางไหนแน

ให้ประจักษ์ทักแท้งหนักหนา

แม่นจะไคขวางระตุจรกา

ให้เทียนพี่ยานันดับไป

แม่นจะไคขวางอิเหนากุเรบัน

ให้รัศมีเพลิงนั้นแจ่มใส

ให้เทียนจรกากับทันใด

ขอให้เห็นประจักษ์บัดนี้

หน้า 418

เล่นคำว่า "แม่นจะไค" กับคำว่า "ให้" เป็นการเน้นความ ลักษณะ เล่นคำเล่นอักษร และจัดจังหวะซ้ำของอักษรสม่ำเสมอ เป็นลักษณะของเสียงดนตรี จึงทำให้เกิดความไพเราะ

4. การใช้โวหาร คือการนำถ้อยคำมาใช้ให้ไพเราะ มีความหมายกินใจ ลึกซึ้งยิ่งกว่าธรรมดา

ก. เชิงอุปมาอุปไมย

ถูกใจได้คิดสัการแล้ว
ราวระย่ำจำจิตเจ้าบุรุษ

ตั้งดวงแก้วตกตองแผนผา
ประหนึ่งว่าจะวายชีวิ

หน้า 364

ดวงคนวาระตุจะถูกรอง
เหมือนทองคำธรรมชาติรุ่งเรือง

ตั้งเพชรผูกเรือนรองควยทองเหลือง
มารุกกับกระเบื้องไม้ควรรักกัน

หน้า 366

ข. การกล่าวเกินความเป็นจริง

เมื่อนั้น
ไต่พังคังแก่นแสนทวี

ระตุจรกาเรื่องศรี
ตั้งอัคร์จุกดวงใจ

หน้า 347

พระเร่งร้อนรานทะยานใจ

ตั้งเพลิงกาลผลาญไหม้ทั้งกายา

หน้า 364

ค. การแนะนำในจิตเป็นเชิงเปรียบเทียบ เช่น ตอนที่อิเหนามีสาร
ไปเปรียบเปรยนางบุษบา

แมนแผนกิ้นสิ้นชายที่พึงเชย
พิพลอยร้อนใจแทนทุกเวลา

อย่ามีคู่เลยจะดีกว่า
ถาวาสนานองจะต้องกัน

หน้า 413

ง. การแนะนำในเชิงพรรณนาและบรรยาย

ตอนพรรณนาโคมนางบุษบาเมื่อลงสรง พรรณนาโดยใช้อุปมาอุปไมยเพื่อให้
ผู้อ่านจินตนาการโดยใช้ประสบการณ์เดิมเป็นเครื่องเทียบ เช่น งามดังดวงจันทร์วันเพ็ญ

พักตร์น้องละอองนวลปลั่งเปล่ง	ดังดวงจันทร์วันเพ็ญประไพศรี
อรชรอ่อนแอ่นทั้งอินทรีย์	ดังกินรีลงสรงคงคาลัย
งามจริงพริ้งพร้อมทั้งสารพางค์	ไม้ขัดขวางเสียทรงที่ตรงไหน
พิศพลางปฏิบัติพิทักษ์กัณฑ์ใน	จะใคร่ไปโอบอุ้มองค์มา

หน้า 400

ตอนบรรยายศาลเทพารักษ์ บรรยายตรงตามที่ต้องการทำให้เห็นภาพได้ทันที

ศาลนั้นชั้นเชิงสูงนุก	ฉลุฉลกลายงามทั้งสามหลัง
ทองหุ้มซุ้มทวารบานบัง	มีบัลลังก์ตั้งรูปอาร์ักษ์ไว้
ริมรอบขอบเขตอารามนั้น	มีระเบียบสามชั้นกว้างใหญ่
พื้นผนังหลังคาพาไล	แล้วไปค้ำยสุวรรณอมรรจง
สถลมาศลาคล้ายศิลาเขียน	แลเขียนไม่มีชูลีฉง
ที่สถานลานวัคจังหวักวง	บรรจงปรายโปรยโรยทราย

หน้า 406

จ. คำเหน็บแนมหรือปฏิภาณในการโต้ตอบ

ตอนอิเหนาโต้ตอบกับประสันตา เมื่อประสันตาทูลถามว่าเมื่อไรจะเสด็จ

กลับหมั้นหย่า

ธรรมกว่าคนปากคั้น
จำจะแคะคอนคอนวาไป

ที่จะนั่งอยู่นั้นไม่ได้
ให้เขาซัดใจจึงว่าดี

หน้า 384

คอนอิเหนาเขียนสารใส่คอกกล่าวเจียกให้บุษบา

แมนแมนคืนสินชายที่พึงเชย
พิพลอยร้อนใจแทนทุกเวลา

อย่ามีคู่เลยจะดีกว่า
ถาวาสนานองจะต้องกัน

หน้า 413

4. ความรู้ฐานสังคม

1. สภาพของชาวเมืองเมื่อต้อนรับแขกเมือง เมื่ออิเหนาเสด็จเข้าเมือง
กาหา ประชาชนทั้งหญิงชายต่างพากันมาเฝ้าชมพระบารมี ทั้ง ๆ ที่ในใจของเขาเหล่านั้นมี
ความแค้นเคืองที่อิเหนาไปเลี้ยงนางจินตะหราที่ เมืองหมันหย่า แต่เมื่อเห็นรูปโฉมอิเหนาก็ลืม
โกรธ

บัดนั้น
รูวว่าจะเสด็จเข้าเวียงชัย
กับคั้งนั่งแน่นริมถนน
ครั้นเห็นพระองค์ทรงม้ามา
บ้างคั้งตาพินิจพิศวง
บ้างบังคมชมโฉมภูวไฉย
บรรดาประชาชนชาวพระนคร
ให้ใคร่รองกับพระชิดา

ประชาชนชายหญิงน้อยใหญ่
เขม่นใจคอยดูด้วยโกรธา
ผู้คั้งป็นเหตุใจก็ไม่ว่า
ที่แค้นชัคชียาก็ลืมไป
คะลิ่งแลรูปทรงหลงไหล
ความงามกระไรเหมือนเทวา
หญิงชายถวายพรถวนหน้า
ไพร่ฟ้าจะได้พึงสืบไป

หน้า 353

แสดงลักษณะของชาวเมืองที่มีความสนใจในกิจการสำคัญของบ้านเมือง จงรัก
ภักดียกย่องชื่นชมกษัตริย์

2. สภาพของชาววังเมื่อทราบว่าจะได้ตามเสด็จไปไชนัน ชาววังแต่ละนาง
จะเตรียมตัวกันอย่างมากมาย ผู้อ่านจะแลเห็นความวุ่นวายของสนมกำนัล โดยเฉพาะเรื่อง
การแต่งตัว แต่ละคนจะเตรียมกันไปเป็นพิเศษ

บัดนั้น
ก็ใจที่จะไค้จรรจง
นางบางว่าเพิ่งมาใหม่
วุ่นวายทั้งวังเป็นกังวล
บรรดานางกำนัลพนักงาน
มอบหมายมิให้พลัดเพลง
บ้างเที่ยวไถของจ่านำเขา
คอกเบียดคางคิกกันพันพัน
บ้างไร้ทรัพย์สินไม่เสงี่ยมเจียมตน
ไปเชื้อเขาเขามาทำกรุยกราย
บ้างหยิบยกเครื่องแป้งออกมาจัด
ปรุงกระแจะใส่คัลบัลคำคืบตี
บ้างไ้ขาวผู้หญิงวิ่งไปบ้าน
ทั้งหยิบหมากเครื่องครบมอบของ
นางบางไปเที่ยวชู้ชิบ
นั่งปรับทุกช้อนวอนเตือน
บ้างให้ไปเอาสายสะอั้ง

ฝ่ายผู้สนมนางสาวสวรรค์
ตามเสด็จทรงขรรคมไปไชนัน
ยังไม่เคยไปแต่สักทอน
ต่างคนเร่งรัดจัดแจง
ก็ตรวจตราเครื่องอาณตามตำแหน่ง
แล้วมาจัดแจงเครื่องแต่งตัว
คราวเสียแปดเก้ากับชะหัว
มิไ้ไค้ออกตัวกลัวว้าย
อุตุสาหัสซุนจนชวนชววย
แต่งกายประะกวดอวมั่งมี
ตะไกรคัคคาคปักทำผักหวี
ชวคเนียรคันถึศึลาทอง
เอาไ้ตะพานจันเจิงข้าวของ
กับขันทองใส่คู้ยู่ในเรือน
ยืมหยิบแหวนทองของเพื่อน
ครันบิคเบือนบอกชัคคัคคักกัน
ที่คู้หญิงจักชื้อนายกำปั่น

ทั้งเข้มขบวีรทองของกำนัล
 บ้างหาขนมส้มใส่ปิ่น โทसान
 เข้าช่วยบ่าวทำครัวตัวเป็นเกลียว
 ลางนางบ้างให้ไปเคื่อนของ
 ทั้งคุ่มหูเพชรอมยา
 บ้างวอนวาทให้ป้าคณเฒ่า
 คึกซึ้งจับควั่นกันกระเด็น
 ลางคนบ่นว่าเป็นที่สุด
 ยินดีปรีดาจะคลาไคล

กุจะหันคักแต่งเสียดวังเคียว
 ของกินตระการหวานเปรี้ยว
 โกรธเกรี้ยวเข้าไทที่ไม่มา
 ที่ร้างทองท่าค้างอยู่ข้างหนา
 ให้แล้วในเวลาห้าโมงเย็น
 เก็บไรประสมรอยสอยชนเม่น
 เวลาเย็นทาขมิ้นหมักไว้
 สงกรานต์ครุฑก็หาเหมือนครั้งนี้ไม่
 ทั่วทุกนางในพระกำนัล

หน้า 388-349

ข้อความตอนนี้แสดงลักษณะสังคมไทย หญิงนิยมการแต่งตัวงาม เครื่องประดับ
 เป็นสิ่งที่มีความสำคัญ และนิยมประกวดประชันความงามและอาภรณ์ ซึ่งลักษณะสังคมเช่นนี้
 เป็นลักษณะสำคัญของคนตะวันออก ไม่เฉพาะแต่คนไทย ความนิยมเช่นนี้ยังมีสืบมาจนทุก
 วัน

วิจารณ์

แบบเรียนวรรณคดีไทยในยุคปัจจุบันคัดตอนนำวรรณคดีเรื่องต่าง ๆ หลายเรื่อง
 มาบรรจุไว้ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เด็กได้มีโอกาสเรียนวรรณคดีหลายประเภท ทั้งร้อย-
 แก้วร้อยกรองในรูปแบบต่าง ๆ เฉพาะชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ได้บรรจุบทละครเรื่องอิเหนา
 พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ตอนอิเหนาเข้าเมือง และตอนไชน
 ไขว่

การที่นำบทละครเรื่องอิเหนาตอนนั้นมาเป็นแบบเรียนในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 2 นั้น ถ้าวิเคราะห์ในค่านักดูค่าผู้เรียนจะได้รับคุณค่าหลายประการดังนี้

1. เนื้อเรื่องสนุกสนาน เป็นเรื่องความรักของหนุ่มสาวและความพยายามของชายหนุ่มที่จะให้หญิงสาวที่ตนรักทราบถึงความในใจของตน แม้จะต้องใช้เล่ห์เหลี่ยมกลอุบายก็ตาม

เป็นการเสนอลักษณะการประพฤติปฏิบัติของบุรุษในวัยหนุ่มสาว

2. มีสำนวนภาษาที่คมคาย แสดงถึงปฏิภาณของผู้เจรจา มีบทบรรยายบทพรรณนา ที่ให้ความแจ่มกระจ่างเป็นตัวอย่างที่ดีให้ผู้เรียนสังเกตได้

3. ได้ศึกษาถึงกานินิยมในด้านต่าง ๆ เพื่อให้ผู้เรียนได้แลเห็นสภาพความเป็นไปของคนไทยในอดีต ความรุ่งเรืองในด้านศิลปวัฒนธรรมต่าง ๆ ทำให้เกิดความรักชาติปลุกฝังจิตใจให้นิยมในวรรณคดีเพราะแลเห็นคุณค่าด้วยตนเอง ซึ่งเด็กวัยนี้จะเป็นวัยที่กำลังสนใจและอยากมีแนวคิดเป็นของตนเอง

อนึ่ง นอกจากตอนอิเหนาเข้าเฝ้าและไต่ถามแล้ว ผู้เขียนคิดว่ายังมีอีกหลายตอนที่เหมาะสมที่จะนำมาใช้เรียนในระดับชั้นนี้อีก เช่น ตอนศึกระตู่กะหมังกุหนิง ตอนนี้เป็นตอนที่ระตู่หยาสะก่าโอรสระตู่กะหมังกุหนิงเก็บรูปวาดนางบุษบาได้จากในป่า เกิดความหลงใหลคลั่งใคล้ ระตู่กะหมังกุหนิงซึ่งเป็นบิดาพยายามทำทุกอย่างเพื่อให้โอรสสมความปรารถนาถึงแม้จะต้องทำสงครามและพ่ายแพ้ก็ตาม นอกจากผู้เรียนจะได้รับความเพลิดเพลินจากเนื้อเรื่องและความไพเราะของสำนวนภาษาแล้ว ยังจะได้เห็นสภาพการสงครามในยุคต้นรัตนโกสินทร์ การรบโดยใช้อาวุธประเภทต่าง ๆ สภาพของชาวเมือง ชาวบ้านที่ตกใจกับสภาพการสงคราม ความเจินจัดของตัวเอกคืออิเหนาเมื่อออกสงคราม ซึ่งลักษณะเหล่านี้ผู้เขียนคิดว่าคงเป็นที่สนใจของเด็กวัยรุ่นเร่นเดียวกัน โดยเฉพาะเด็กผู้ชาย นอกจากนั้นแล้ว ยังจะแลเห็นถึงความรักของพ่อแม่ที่มีต่อลูกว่ามีมากมายเพียงใด แม้แต่ชีวิตก็ยอมสละเพื่อลูก

ได้ ซึ่งผู้สอนอาจจะเสริมสร้างทัศนคติให้แก่ผู้เรียนในค่านิยมความกตัญญูต่อบุพการีอันเป็นลักษณะวัฒนธรรมสำคัญของไทยได้อีกประการหนึ่งด้วย

จะเห็นได้ว่าบทละครเรื่องอิเหนานี้ เป็นเรื่องที่น่ามาศึกษาได้ทุกยุคทุกสมัย เพราะผู้ศึกษาจะได้ทราบถึงความเป็นมาของบรรพบุรุษ การสร้างชาติ การป้องกันบ้านเมือง วัฒนธรรม และประเพณีบางประการ เป็นการศึกษามรดกของชาติที่สำคัญยิ่ง และยังให้ข้อคิดในการดำรงชีวิตแก่คนยุคปัจจุบันในขณะที่สภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไปแล้ว

ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

บทละครเรื่องอิเหนาที่ใช้เรียนในชั้นนี้คัดออกมาจากบทละครพระราชนิพนธ์ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ตอนที่เรียกกันเป็นสามัญว่า ตอนเผาเมือง

เนื้อเรื่องในตอนนี้เป็นตอนที่อิเหนานำทหารออกไป อ้างว่าเพื่อล่าสัตว์ส่งมาใช้ทำอาหารเลี้ยงในงานพิธีอภิเษกบุษบา อิเหนาได้ไปชมดำที่ไค้ให้สังคามระดาไปตกแต่งไว้เพื่อเตรียมการลักนางบุษบา ครั้นถึงวันอภิเษกทหารอิเหนาพวกหนึ่งปลอมเป็นทหารทัพกะหมังกูหนึ่งยกเข้ามาแก้แค้นชาวเมืองคาหา อีกพวกหนึ่งชุมนุมอยู่ในเมือง ลอบเผาบ้านเรือนโรงมหรสพ ทำกูเรปั่นกับท้าวคาหาเสด็จออกบัญชาการดับเพลิง อิเหนาปลอมตนเป็นจรรกาเชิญรับสั่งเข้าไปรับบุษบาในพระราชวัง แล้วจึงพานางไปดำที่สร้างไว้

นอกจากเนื้อเรื่องแล้ว ผู้ศึกษาควรจะได้พิจารณาถึงบทบาทของตัวละครสำคัญซึ่งในตอนนี้บทบาทของตัวละครที่เห็นเด่นชัดคือ อิเหนา มีนิสัยที่แสดงให้เห็นคือ

1. ฉลาด เห็นได้จากกรคิดแผนการวางอุบายเผาเมืองคาหา โดยให้ทหารของตนปลอมเป็นทหารกะหมังกูหนึ่ง ทำนองจะแก้แค้นแทนเจ้านายมาล้อมคาหา แล้วให้ทหารอีกมุมหนึ่งจุดไฟเผาตามบริเวณงาน ขณะที่ทหารวุ่นวายป้องกันเมืองและดับไฟ อิเหนากลับปลอมตัวเป็นจรรกาไปรับบุษบาที่ในวังได้สำเร็จ

2. กล้าหาญ อิเหนา เป็นผู้ที่ไม่หวาดหวั่นต่ออันตรายใดแก่ตอนที่ปลอมเป็นจรรกา
เข้าไปรับบุนหาโดยไม่มีพิรุณ

3. ค่อนข้างเห็นแก่ตัว ในการเผาเมืองคานาเพื่อลักบุนหา ทำให้ชาวเมือง
จำนวนมากได้รับความเดือดร้อน อิเหนามีได้คิดถึงข้อนี้ มุ่งทำการให้สำเร็จ เพื่อให้สม
ความปรารถนาของตนเท่านั้น

4. ถือความรักเป็นใหญ่ จากพฤติกรรมทั้งหมดในตอนนี้จะสังเกตเห็นได้ว่าอิเหนา
เป็นคนที่ถือความรักเป็นใหญ่ พยายามทำทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อให้บรรลุความปรารถนาที่ตนตั้งไว้
รายละเอียดเกี่ยวกับลักษณะตัวละครที่สำคัญ ถ้าผู้สนใจจะศึกษาเพิ่มเติมได้จาก
บทที่ 4 ของงานวิจัยเรื่องนี้

เนื้อหาจากบทละครตอนนี้นอกจากจะให้ผู้เรียนได้เข้าใจเนื้อเรื่อง **ลักษณะตัวละคร**
สำคัญแล้ว ควรจะให้ผู้เรียนได้พิจารณาในคำต่อไปนี้

1. คำศัพท์ซ้ำ ศัพท์ซ้ำที่มีใช้ในบทละครตอนนี้นับได้เป็น 2 ประเภท

ก. ชื่อบุคคลและสถานที่ ชื่อบุคคลได้แก่ชื่อตัวละครทั้งที่เป็นชื่อเฉพาะและชื่อ

ตำแหน่ง

ชื่อบุคคลได้แก่

กาหยน

ระเคนมนตรี

สังคามาระตา

อิเหนา

ชื่อตำแหน่งได้แก่

กะระตาหตา

คำมะหงง

บาทยัน
 ประสันตา
 ประเศหรัน
 มะเคหวิ

ชื่อบุคคลและสถานที่ที่ใช้เหมือนกัน

กะหมังกูหนึ่ง
 กุเวบัน
 จรกา
 กาทา
 ลาสำ

คำศัพท์อื่น ๆ

กระยาหังน	หมายถึง	สวรค์
กริช	หมายถึง	อาวุธชนิดหนึ่งมี 2 คม ไข้แทง
กะหรัคกะติกา	หมายถึง	ม้าไข้, คนบอกข่าว
กิกาทยัน	หมายถึง	มหาคเล็ก
ติกาหลัง	หมายถึง	เรือแกว่ คำหนัก
บุหงา	หมายถึง	ดอกไม้
บุหรง	หมายถึง	นก
ป่าหนัน	หมายถึง	คอกคำเจียก
ยิวา	หมายถึง	ดวงใจ สิวิต
ระเคน	หมายถึง	เจ้า ไข้เป็นคำนำหน้านาม ไค้ทั้งชาย,หญิง
ระคู	หมายถึง	เจ้าเมือง, เจ้าผู้ครองเมือง

สะคาหมัน หมายถึง อุทยาน, สวน
 อัสัญแกทวา หมายถึง เทวดาผู้เป็นคัมภีร์

2. สุนทรียภาพทางภาษา จะพิจารณาในด้าน

1. การเลือกใช้ถ้อยคำ ในบทละครตอนที่คัดตอนมานี้ มีการเลือกใช้คำ
 ที่ให้ความหมายได้ชัดเจน เห็นภาพพจน์ โดยใช้คำจำนวนจำกัด

ตัวอย่าง เช่นตอนพรรณนาถึงมาทรงของอิเหนา

มวนช้อยทายเป็นที่รำ   ฎกนช้อยช้อย่าอยู่กับที่

หน้า 490

แสดงให้เห็นภาพของมาที่ช้อยเท้าอยู่กับที่ และคนบังคับมามากบังคับให้มาเด่นอยู่กับที่

มีชะวากุ้งเว้งเป็นเชิงชั้น

ล้วนทองคำทำคั่นกันฝา

ฉลกรูปสิงส์ถำนานา

คุณเด่นออกมาเหมือนจริง

ทั้งเนื่อนกั้งเป็นเห็นประหลาด

พฤกษาชาติเหมือนจะไหวไกวกิ่ง

อันรูปเสื่อสีห์มีกระทิง

เหมือนจะย่างวางวิ้งเวียนวง

หน้า 494

ผู้อ่านจะแลเห็นสภาพของถ้ำที่เป็นช่องเว้งว่างเข้าไป มีลายสลักเป็นรูปสัตว์ซึ่งดู
 เหมือนกับมีชีวิตจิตใจ

บ้างแบกมามานั่งคู่ละคร

แตรร่อนก็กางร่มกัน

หน้า 498

ผู้อ่านจะแลเห็นภาพคนที่มาเที่ยวงาน บางคนก็แบกมามา บางคนก็กางร่ม

จกหมักปัดเทาก้าวชก
ถอยทีหนีโลรับรอง

ปะตะตะตกตอยคำชำดอง
เกลาคลองหลายยกตกกรางวัล

หน้า 499

เห็นภาพของมวยที่กำลังชกกัน แสดงกริยาหลายประการคือ จกหมัก ปัดเทาก้าวชก ตะจนคุดตอสูตก ตอย แล้วยังดองชำ

ซุนร่างไสร่างเข้าเสยสอย
วงกว้างาแทงหลายไป
บ้างขึ้นหลังคาเอาผ้าฟาด
บ้างตัดฝ่าฟันฟากกระชากตง

เหยาเรือนใหญ่หน่อยไม่ทนได้
เสียงไม้โผงผางล่างลง
ตะกรอนำชำสาคแล้วตักส่ง
ยับลงควยกำลังโยชิ

หน้า 506

แสดงให้เห็นภาพของการจับไฟในสมัยรัตนโกสินทร์ โดยใช้ร่างเข้าทำลายบ้านเพื่อตัดต้นเพลิง และการใช้กองทหารช่วยดับไฟ

2. ลีลาของภาพยักกลอน การเลือกสรรคำมาใช้ทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกคล้อยตาม มุ่งพิจารณาในคำและเสียง

ก. อารมณ์อันรมย์ เช่น ตอนที่เห็นนาไปรมบริ เวณถ้าที่จะพามุขนาไป ในตอนนี้เสียงของคำที่เลือกมาใช้เป็นคำที่มีสระเสียงยาว

ครันถึงจึงลงในท้องธาร
ย่อยหยัดคังสหัสซารา
พรอยพรอยคองกายคังสายฝน
จะแสนสุขทุกวันไม่วายเว้น
ไทนจะชมคณมัจฉาชาติ
แล้วจะเก็บกรวคแก้วแววไว

สรงสนานน้ำพุที่เง้อมผา
ไหลออกจากศิลาซาเข็น
เมื่อไรนฤมลจะมาเห็น
ลงเล่นชลธารสำราญใจ
ลวนประหลาดควายคลำในน้ำใส
จะเที่ยวไปประพาสหาดทรายทอง

อันมิ่งไม้ไทร โถกที่ริมธาร
เจ้าจะเก็บบุหงามาร้อยกรอง

รมแสงสุริย์จันทร์ส่อง
แล้วจะร้องล่านำสำราญ

หน้า 495-496

ข. อารมณ์เศร้า เป็นตอนที่อิเหนาเดินทางไปคุงัวที่สังคามาระตาคกแต่งไว้
เสียงของคำเป็นสระเสียงยาว ทำให้ลีลาของเสียงทอดช้า ใ้กลุ่มคำที่มีความหมายเป็น
พิเศษ ทำให้เห็นภาพของอิเหนาที่อยู่ในอารมณ์เศร้าได้ชัดเจน

พระวิโยค โสกเศร้าเปล่าเปลี่ยว
จนสายตือที่พระหัตถ์ก็พลัดลง

ดังมาเคียวลิวโลกตะลึงหลง
จึงคอยคงคืนสมประทีคาล

หน้า 490

3. สัมผัสใน ซึ่งมีทั้งการใช้สัมผัสสระ และสัมผัสอักษร เฉพาะสัมผัสอักษร
นั้นมีมาก กวีจะใช้อักษรเป็นเสียงเดียวกันเพื่อให้เกิดความไพเราะยิ่งขึ้น ตัวอย่างเช่น

หนุ่มหนุ่มกุ่มกลางกลางถนน

เขาเบียดสาวสับสนอลหมาน

หน้า 503

สัมผัสชนิดสามคำ ไค่แก กุ่มกลางกลาง สาวสับสน

แล้วจึงชอกซอนซอนเรน

มิให้ใครเห็นรูจักหน้า

หน้า 504

สัมผัสชนิดสามคำ ไค่แก ชอกซอนซอน

พระวิโยค โสกเศร้าเปล่าเปลี่ยว
จนสายตือที่พระหัตถ์ก็พลัดลง

ดังมาเคียวลิวโลกตะลึงหลง
จึงคอยคงคืนสมประทีคาล

หน้า 490

สัมผัสชนิคสองคำ ไค่แก โสภเสร่า เปลาเปลี่ยว ลิวโลก ตะลิ่งหลง ประดิ์ถาด
สัมผัสชนิคสามคำ ไค่แก คอยคงคิน

4. การใช้โวหาร คือใช้คำให้ไพเราะ มีความหมายกินใจลึกซึ้งยิ่งกว่า

ธรรมดา

ขอรกายพาคนลาญไว้
คังครศักคักทรวงตราตรึง

หวันหวันฤทัยถวิลถึง
ปืมประหนึ่งจะสิ้นสมประคิ

หน้า 497

เป็นการกล่าวเปรียบเทียบกับความโสภเสร่าเพราะความรัก ประคูกฎศรปัก
ทรวง เป็นโวหารที่กล่าวเกินความเป็นจริง

ในบางครั้งเสนอโวหารเป็นการแนะนำภาพในเชิงบรรยาย ตัวอย่างตอนอิเหนา

ชมดำ

พระเสถ็จลคเลี้ยวเที่ยวชม
เปลวปล่องทองดำอำไพ
เพดานคาราระบายย่อย
อจกดับแกวมถึอิกคิตาม
มีชะวากุ้งเว้งเป็นเชิงชั้น
ฉลกรูปสิงสัควันานา
ทั้งเนื่อนกคังเป็นเห็นประหลาด
ฉิรูปเสื่อสีหมีกระหิง

มีมโนภิมย์แจ่มใส
พื้นลาดคาคไปคด้วยเงินงาม
ทองทับประดับพลอยเรืองอร่าม
สว่างงามแวววัจับจินคา
ล่วนทองคำทำคั่นกันฉา
คุนเคนออกมาเหมือนจริง
พฤษชาติเหมือนจะไหวไกวถึง
เหมือนจะย่างวางวังเวียงนาง

หน้า 493-494

การเลือกสรรถ้อยคำมาใช้ได้เหมาะสมนี้ เป็นศิลปะของการกวีนิพนธ์ ซึ่งนับว่า เป็นศิลปะชั้นสูง แสดงให้เห็นวัฒนธรรมของการใช้ภาษา และการสร้างสรรค์งานกวีนิพนธ์ เป็นสิ่งที่นักเรียนควรทำความเข้าใจเพื่อจะได้เกิดความสนใจสามารถพิจารณาเห็น ความสำคัญและความงามของภาษากวีนิพนธ์ ทั้งจะเป็นเครื่องปลุกฝังให้รักความงามประณีต ในด้านภาษาควย

3. ค่านิยมทางสังคม จากบทละครตอนนี้ ผู้อ่านจะได้แลเห็นการมหรสพบาง ชนิดของชาวไทยในยุคต้นรัตนโกสินทร์ เป็นมหรสพที่มีฉลอมในงานมงคล คือ เมื่อทำวาคาหา ได้จัดให้เตรียมพิธีอภิเษกระหว่างบุษบาภิรมย์จรกา ได้ให้มโหรีเฉลิมฉลอมเป็นการใหญ่ มหรสพที่มีในงาน คือ โขน ละคร หุ่น หนัง มอญรำ มวย รำกระบี่ คังสำนวนกลอนที่บรรยาย

ครั้นราตรีมีหนังประชันเชิด
พลอยลึงหัวกำทำถักถา

ฉลุฉลกลายเลิศเลขา
แล้วพากย์เจรจาเรื่องราว
หน้า 502

บรรดาโขนละครมอญรำ
ตั้งตระสาธุการเชิดกราว

ครั้นค่ำก็โหมโรงโพนาว
เสียงเส้าสนั่นลั่นไป
หน้า 503

บัดนั้น
ตะวันบ่ายชายบังปลายไม้

คำมะหรงเสนาผู้ใหญ่
ก็สั่งให้มโหรีหน้าพลับพลา
หน้า 499

กระบี่มลายูสู้แขกเทศ
ลอลวงทวงที่เข้าศึกกัน

ต่างเพศนำคูเป็นคู่ขัน
คิดพันเลี้ยวไล่ไปมา
หน้า 499

นอกจากจะได้เห็นการมหรสพในสมัยนั้นแล้วยังจะได้ทราบว่าในสมัยนั้นการช่างเจริญขึ้นมาก นิยมฝีมือทางการช่าง เห็นได้จากตอนที่เฝ้าชมถ้ำแสดงฝีมือทางการช่างในสมัยนั้นไว้เป็นอย่างดี

ในบานทวารทุกแห่งห้อง
แท่นสุวรรณไสยาสน์อาสน์เอนองค์
เข้าในห้องแก้วกำบังลับ
ทำประตูสองชั้นลั่นกลอนใน

เป็นเครื่องทองลายกระหนกวิหคหงส์
ที่เสวยที่สร้างก็แกร่งไว้
มีฉากพับม่านทองสองไข
เคลือบไม้ให้เหมือนสีศิลา

หน้า 494

4. สภาพของสังคมในสมัยนั้น เมื่อถึงคราวมีงานเฉลิมฉลอง ประชาชนทั้งชายหญิงจะพากันไปเที่ยวงานอย่างมากมายทั้งในตอนกลางวันและตอนกลางคืน เพราะเป็นโอกาสที่หนุ่มสาวจะได้พบปะกัน

ตัวอย่างสภาพการเที่ยวของชาวเมืองในตอนกลางวัน

บัดนั้น
เดินเป็นหมู่หมู่เที่ยวดูงาน
บางแบกมามานั่งดูละคร
สาวสาวไม่มีตัวสำคัญ
กลางคนคมสันทำปั้นปึ่ง
ชำเลื่องแลมาสบหลบตาชาย
นักเลงเหล่าเจ้าชู้หนุ่มหนุ่ม
ทัดยาคมหมสื่อน้ำคอกไม้
เห็นสาวที่ไหนชมก็ชมเกี้ยว
บ้างเที่ยวทิ้งบอญว่าทำกริคราย

หญิงชายประชาชนอลหม่าน
อุมลุกจูงหลานพัลวัน
แคครอนก็กางร่มกัน
ถือพัดคามจีวจันทน์กริคราย
สีซึ้งกินหมากเมียงมาย
สะกิดเพื่อนเอื้อนอายอดสุใจ
คาดเข็มขัดนุ่งปุ้มเกี้ยวคอกไม้
หัวผมตำรับใหญ่แยกคาย
อดข้าวขับเคี้ยวอยู่จนสาย
พวกผู้ชายสรวลเสเฮฮา

กลางคนคักจริตคักกรังกรัง
แล้วเดินเมียงเคียงเข้าพู่คจา

เห็นผู้หญิงยักควีให้ต่อน้า
หนุ่มสาวชาวพาราสำราญใจ

หน้า 498-499

เป็นการ เสนอภาพสังคมที่ผิดแปลกไปจากปัจจุบัน ในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ คนไทยใช้เวลาในงานรื่นเริงเป็นครั้งคราวตามโอกาส ไม่มีสถานเริงรมย์ หรือพักผ่อนหย่อนใจ หากความบันเทิงดังสมัยปัจจุบัน โอกาสที่จะสนุกสนานรื่นเริงมีเฉพาะงานนักขัตฤกษ์ งานเฉลิมฉลอง หรืองานเทศกาลทางประเพณีและทางศาสนา เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่ทำการเกษตรกรรม ปกติเมื่อหมดสิ้นฤดูการทำนาจึงจะมีโอกาสร่วมรื่นเริงสนุกสนาน หรือโอกาสพิเศษเช่น มีงานเฉลิมฉลองในบ้านเมือง ค่ายเหตุนี้ภาพประชาชนไปร่วมงานฉลองจึงเป็นภาพที่กวีสนใจและนำมาพรรณนาไว้ให้ทราบ

ครั้นเมื่อถึงตอนกลางคืน สภาพการเที่ยวก็ผิดไป พวกหนุ่มหนุ่มที่เที่ยวบางพวกก็เมาสุราอาละวาด บางพวกก็คอยกลั่นแกล้งผู้หญิง ดังข้อความที่ว่า

บัดนั้น
ทั้งพวกผู้ดีแล เชื้อใจ
หนุ่มหนุ่มมกคุ่มกลางถนน
บ้างลอบทิ้งโรงหนังจันทาล
พวกบัณฑิตสึกใหม่ไปเป็นหมู
ชักจ้องหนองเป่าชลุยทำกรวยกราย
ครั้นเห็นสาวสาวชาวบ้าน
บ้างกินเหล้าเมามันเค็มที่
บ้างแอบซุ่มพุ่มไม้อยู่ให้ลับ
กระซอกมาพาวังชิงเอาไป

ประชาชนชายหญิงน้อยใหญ่
ต่างคนต่างไปเที่ยวคองาน
เข้าเบียดสาวสับสนอดหมาน
เขาจับได้ให้การชดถึงนาย
แคลวนเหล่าเจ้าชู้ชุยฉาย
เที่ยวแควชชายหมายคู่สตรี
ก็เกี้ยวพานเลียมล่อชอบุหรี
ชกตีวิวาทบังอาจใจ
เห็นพวกผู้หญิงกลับเข้าคับได้
เจ้าของโลกลับชกกลมมลง

บัดนั้น
 เห็นเพลิงพลุ่ง โพล่งทุกโรงงาน
 บางเก็บข้าว ของรอนหา
 แบทีบหอบาบรรคามี่
 พิหนุมหนุมชุมแอนนอยปากตรอก
 บางอุมลูกจูงหลาน เป็นระนาว
 บางถอคคาบปลาบ เปลือยถือแกว่ง
 ชายหญิงวิ่งปะทะปะปน

ฝ่ายฝูงหญิงชายชาวบ้าน
 อลหมานไม่เป็นสมประดี
 จงมือกรรยาพาหนี
 บางคอยตีกรงชิงวิ่งราว
 ฉวยจุกยุดหยอกผู้หญิงสาว
 นายเรียกหาบ่าวอิงอล
 มีให้ใครปลอมแย่งของชน
 ประชาชน่วนวายทั้งเวียงชัย

หน้า 505

วิจารณ์

แบบเรียนวรรณคดีไทยในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 นั้น ก็เป็นไปในลักษณะเดียวกับ
 แบบเรียนในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 คือ ตัดตอนจากวรรณคดีไทยเรื่องต่าง ๆ ทั้งร้อยแก้วและ
 ร้อยกรอง บทละครเรื่องอิเหนาตอนเผาเมืองคาทา ซึ่งเป็นพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระ
 พระพุทธเลิศหล้านภาลัย เป็นแบบเรียนตอนหนึ่งที่ใช้ศึกษาในระดับชั้นนี้

ผู้เขียนมีความเห็นว่ากรณีที่นำบทละครตอนนั้นมาใช้ศึกษาในระดับชั้นนี้มีความ
 เหมาะสมหลายประการ เพราะผู้เรียนในวัยนี้อายุประมาณ 15-18 ปี เป็นเด็กที่เข้าอยู่
 ในวัยหนุ่มสาว เริ่มมีความสนใจในเรื่องความรัก และมีอารมณ์อ่อนไหวง่าย จึงมีโอกาส
 ที่จะคล้อยตามอารมณ์ของตัวละครในเรื่องนี้ได้ดีพอควร ดังนั้นนอกจากจะช่วยให้ผู้เรียนมีความ
 เข้าใจในสภาพบ้านเมืองยุคต้นรัตนโกสินทร์ โดยเฉพาะในด้านศิลปะทางการช่าง การมหรสพ
 บางประเภท สภาพการของชาวเมืองเมื่ออยู่ในงานเฉลิมฉลอง ในยามตกใจ และสภาพการ
 ป้องกันบ้านเมืองในสมัยนั้น ซึ่งสภาพทั้งหมดนี้คือสภาพบ้านเมืองไทยในยุคต้นรัตนโกสินทร์
 นอกจากผู้ศึกษาจะได้แลเห็นความเจริญของชาติบ้านเมือง ภูมิใจในความเป็นชาติ มีความพอใจ

ที่จะรักษาสภาพนี้แล้ว บทละครตอนนี้ยังเสนอคติธรรมในการดำเนินชีวิตผิดพลาดในคำ
ความรักของตัวละคร เอกไวควย กล่าวคืออิเหนาไม่ใคร่ครองให้รอบคอบในเรื่องความรัก
และครอง ก็ได้ประสบผลร้าย ต้องเผชิญความยากลำบากกว่าจะสำเร็จสมประสงค์ใน
ความรักที่แท้จริงของคนหรือการที่อิเหนาทำอุบายเผาเมืองเพื่อลักบุษบา โดยมีได้คำนึงถึง
ความเดือดร้อน อิเหนาก็ต้องได้รับผลของการกระทำของตน โดยต้องพลัดพรากจากบุคคล
ที่รักเป็นเวลานาน

อย่างไรก็ดีการนำบทละครตอนเผาเมืองมาให้นักเรียนในระดับนี้เรียน ผู้สอนจึง
ควรวิเคราะห์ในคำานจิตวิทยาควย ซึ่งจะเห็นว่าอาจจะเกิดอันตรายได้ เนื่องด้วยเด็กวัยรุน
ยังขาดการไตร่ตรอง และบทละครนี้ตัดตอนมาเฉพาะตอนเดียว ผู้เรียนไม่สามารถติดตาม
ผลของความประพฤติของตัวละครไปได้ตลอดเรื่อง อาจสร้างทัศนคติผิด ๆ ขึ้นได้ โดย
เฉพาะในการที่อิเหนาทำอุบายเผาเมืองเพื่อให้สำเร็จความประสงค์ของตน โดยมีได้คำนึง
ถึงความทุกข์ยากเดือดร้อนของคนจำนวนมาก เป็นลักษณะปฏิบัติที่ไม่เป็นแบบฉบับอันดีงามของ
บุคคลสำคัญในสังคม แต่โดยที่สังคมทุกยุคทุกสมัยย่อมจะมีบุคคล เช่นอิเหนา เมื่อวิเคราะห์
ลักษณะตัวละครแบบอิเหนาสร้างพฤติกรรมของอิเหนาในคำานบุณชนชั้นแล้ว กวีมิได้ละเลย
ที่จะเสนอผลแห่งพฤติกรรม โดยการสร้างเรื่องให้อิเหนาต้องเผชิญผลของความประพฤติ
โดยได้รับทุกขเวทนา พลัดพรากจากคนที่รัก ต้องได้รับความลำบากแสนสาหัส
กว่าจะได้รับความสุขในบั้นปลาย การที่จะศึกษาให้เข้าใจในคุณธรรมของสังคมชั้นนี้จากบท
ละครเรื่องอิเหนา จึงจำเป็นที่จะต้องอ่านและศึกษาบทละครเรื่องนี้แต่ตนจนจบเพื่อให้สามารถ
ศึกษาผลสืบเนื่องของพฤติกรรมได้ชัดเจน

ดังนั้น ผู้สอนจะต้องสังวรในข้อนี้ให้มาก ในเมื่อ จำเป็นจะต้องสอนตามแบบเรียน
ดังกล่าว ผู้สอนย่อมจำเป็นจะต้องหาทางให้ผู้เรียนมีความเข้าใจสืบเนื่องไปถึงผลของการ
ประพฤตินิคมของตัวละครในเรื่องควยเพื่อมิให้ผู้เรียนได้รับทัศนคติที่ผิดพลาดไป เป็นแนวในการ
ดำเนินชีวิตของตน

ผู้เขียนใคร่ขอสรุปว่าการที่นำบทละคร เรื่องอิเหนาตอนเผาเมืองคาหามาใช้ เป็นแบบเรียนจะบรรลุผลสัมฤทธิ์ประสงค์ของการศึกษาวรรณคดีหรือไม่เพียงใดนั้น ย่อมต้องอาศัยความเข้าใจของผู้สอนในคุณค่าของบทละคร เรื่องนี้ และความสามารถในการวิเคราะห์บทละคร เรื่องอิเหนาเพื่อนำผลมาเสนอเป็นแนวทางแก่ผู้เรียน แต่เฉพาะบทละครเรื่องอิเหนาทั้งเรื่องนั้นย่อมมีคุณค่าในตัวเองอยู่บริบูรณ์แล้ว ทั้งในฐานะวรรณคดีสำคัญ และเอกสารสำคัญในยุครัตนโกสินทร์ตอนต้น ฉะนั้นจึงเป็นหน้าที่ของครูผู้สอนที่จะแสดงความสามารถของตน เพื่อให้การสอนบรรลุผลสัมฤทธิ์ตามมุ่งหมาย

ในระดับอุดมศึกษา ควรให้ผู้เรียนได้ศึกษาพิจารณาบทละครอิเหนาให้เข้าใจสูงขึ้นไปถึงคุณสมบัติและลักษณะสำคัญของวรรณคดีการละคร ที่บทละครเรื่องอิเหนามีอยู่ ให้ซาบซึ้งในสุนทรียภาพทางภาษาในบทกวีนิพนธ์เรื่องนี้ ทั้งนี้โดยพิจารณาด้วยตนเองตามหลักการที่ผู้เขียนได้เสนอแนะมาในภาคต้น และให้ผู้เรียนได้หาคำวิจารณ์วรรณคดีเรื่องนี้ตามหลักวรรณคดีวิจารณ์ด้วย